

O zachowaniu się przy stole – średniowieczny podręcznik savoir-vivre'u

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Norbert Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, tłum. T. Zabłudowski, Warszawa 1980, s. 83–84.
- Źródło: Jacek Sokolski, *Uwagi o antywzorcach zachowań biesiadnych w literaturze staropolskiej*, [w:] *Smak biesiady. Antropologiczne szkice o kulturze szlacheckiej i współczesnej*, red. J. Eichstaedt, Ożarów 2000, s. 53–55.
- Źródło: Teresa Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1995, s. 529.
- Źródło: *Sztuka kulinarna w średniowieczu. Krótka historia potraw i diet mieszkańców średniowiecznych miast*, [w:] *Vade nobiscum. Materiały studenckiego koła naukowego historyków Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2014, s. 55.
- Cytat za: Norbert Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, przeł. Tadeusz Zabłudowski, Warszawa 1980, s. 80.
- Cytat za: Jacek Sokolski, *Uwagi o antywzorcach zachowań biesiadnych w literaturze staropolskiej*, [w:] *Smak biesiady. Antropologiczne szkice o kulturze szlacheckiej i współczesnej*, red. J. Eichstaedt, Ożarów 2000, s. 57.
- Źródło: *Wiersz Słoty o chlebowym stole*, [w:] Wojciech R. Rzepka, Wiesław Wydra, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław 1984, s. 285–287.

- Źródło: *Wiersz Słoty o chlebowym stole*, [w:] Wojciech R. Rzepka, Wiesław Wydra, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław 1984, s. 285.

O zachowaniu się przy stole – średniowieczny podręcznik savoir-vivre'u

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Żyjący w XVI w. włoski twórca Giovanni della Casa w traktacie *Galateo* zjadliwie szydził z tych,

« którzy, jak to się czasem widzi, siedzą niczym wieprze z ryjem zanurzonym w zupie i ani razu nie podnoszą głowy, ani też ni oczu, ni rąk nie oderwą od mięsiwa, a policzki mają przy tym wydęte, jakby dęli w trąbę lub zdmuchnąć chcieli ogień; którzy nie jedzą, tylko połykają i tak sobie ręce po łokcie niemal upaprzą i pobrudzą serwetki, że ścierki kuchenne i szmaty od kurzu są od nich czystsze i bielsze

Cytat za: Jacek Sokolski, *Uwagi o antywzorcach zachowań biesiadnych w literaturze staropolskiej*, [w:] *Smak biesiady. Antropologiczne szkice o kulturze szlacheckiej i współczesnej*, red. J. Eichstaedt, Ożarów 2000, s. 57.

Uwagi i krytyka uczujących, którzy nie potrafią zachować się przy wspólnym stole, pojawiała się już wcześniej. Jedno z dzieł uczących biesiadnej etykiety napisał w XV stuleciu Przecław Słota.

Twoje cele

- Dokonasz analizy wiersza Słoty *O zachowaniu się przy stole*, aby ustalić, jakie zachowania biesiadników zostały ocenione krytycznie.
- Wykażesz, że tekst Słoty ma charakter melorecytywu.
- Wyjaśnisz, dlaczego – według Słoty – należy się szacunek kobietom.
- Napiszesz tekst, w którym wyjaśnisz, w jaki sposób uczestnicy uczt mają okazywać szacunek kobietom.

Przeczytaj

Ucztovanie jako fakt społeczny

Ucztovanie nie polega tylko na spożywaniu posiłków. Jest to też wydarzenie o charakterze społecznym. Biesiada staje się okazją do rozrywki, ale również – do dyskusji na ważne (np. polityczne czy filozoficzne) tematy. W jej trakcie można wykazać się znajomością *savoir-vivre*’u, a to z kolei staje się podstawą do określenia pozycji jednostki w grupie: naczelne miejsce za stołem należy do jej najważniejszych członków.

Abraham Bosse, *Alegoria smaku*, ok. 1638

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

W średniowieczu ucztovanie było bardzo ważnym elementem kultury elit społecznych. Źródła historyczne potwierdzają, że w dni świąteczne (a na dworach możnowładców – codziennie) jadano dwa większe posiłki. Między godziną 9 a 12 spożywano obiad (*prandium*), natomiast około 17 zaczynała się wieczerza. Zdarzało się, że serwowano wówczas nawet kilkadziesiąt różnych dań. Ich liczba oraz obfitość zależały od zamożności osoby wydającej ucztę.

“ Sztuka kulinarna w średniowieczu. Krótka historia potraw i diet mieszkańców średniowiecznych miast

Średniowieczna kultura społeczeństwa i jego posiłków była hierarchiczna. Ograniczone zasoby chłopów oznaczały, że ich głównym posiłkiem były zupy i gulasze. Wyżej w drabinie społecznej potrawy należały do bardziej wyrafinowanych i zróżnicowanych zarówno pod względem rodzajów produktów jak i sposobu przygotowania. Kiedy patrzymy na jedzenie przygotowane w późnym średniowieczu, wyróżnia się ono upodobaniem do kolorów, kształtów i słodko-kwaśnego smaku. Przyprawy, bardziej egzotyczne i kosztowne były szeroko stosowane, zarówno dla ich smaku jak i koloru. Ważnym elementem średniowiecznej diety był cukier i migdały, dwa główne składniki marcepanu, popularnego w średniowieczu. W celu przeciwdziałania słodocy, słodki smak niwelowano za pomocą wina, octu czy sfermentowanych soków owocowych. Średniowieczne jedzenie cechowała również dramaturgia i teatralność. Pawie, łabędzie, bażanty gotowane i pozostawione z ich naturalnym upierzeniem, ciasta wypełnione żywymi ptakami, lub głowy dzików w kolorze zieleni i złota, to wszystko miało służyć pokazaniu statusu i zasobności gospodarza. Największe innowacje w średniowiecznej kuchni pochodzą z kontaktów ze światem arabskim. Całe mnóstwo środków spożywczych, ze szpinakiem i pomarańczami, wprowadzono do Europy wraz z różnymi technikami ich podawania oraz naczyniami do ich przygotowania.

Źródło: Sztuka kulinarna w średniowieczu. Krótka historia potraw i diet mieszkańców średniowiecznych miast, [w:] Vade nobiscum. Materiały studenckiego koła naukowego historyków Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 55.

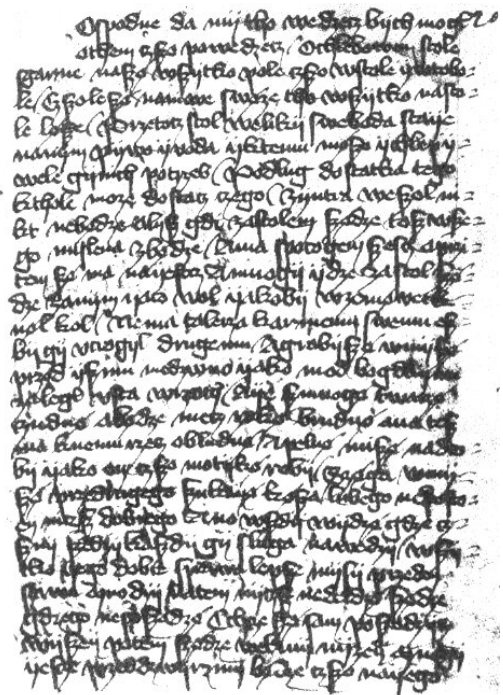
Zasady obowiązujące podczas ucztowania

Podczas ucztowania prawie w ogóle nie używano sztućców – zwłaszcza widelca, który aż do XVI wieku traktowany był jako zbędny zbytek, rzadkością były też osobne talerze dla każdego uczestnika wieczerzy. Jedzenie znajdowało się we wspólnych misach. Do spożywania zupy stosowano niekiedy łyżki, ale równie przydatny był chleb, który służył

do nabierania z misy, natomiast po mięso – nawet na dworach królewskich – sięgano palcami.

Już w średniowieczu zaczął się wytwarzać rytuał zachowań, które uznawano za „pańskie”. Do [piśmiennictwa parenetycznego](#) tej epoki należą dzieła zawierające pouczenia jak ucztować. Stosowanie etykiety biesiadnej służyło m.in. do odróżniania się od przedstawicieli niższego stanu społecznego, czyli plebsu.

Wskazuje na to np. zapis w niemieckim utworze *Hofzucht* (*Obyczajność dworska*), napisanym prawdopodobnie przez [Tannhäusera](#):

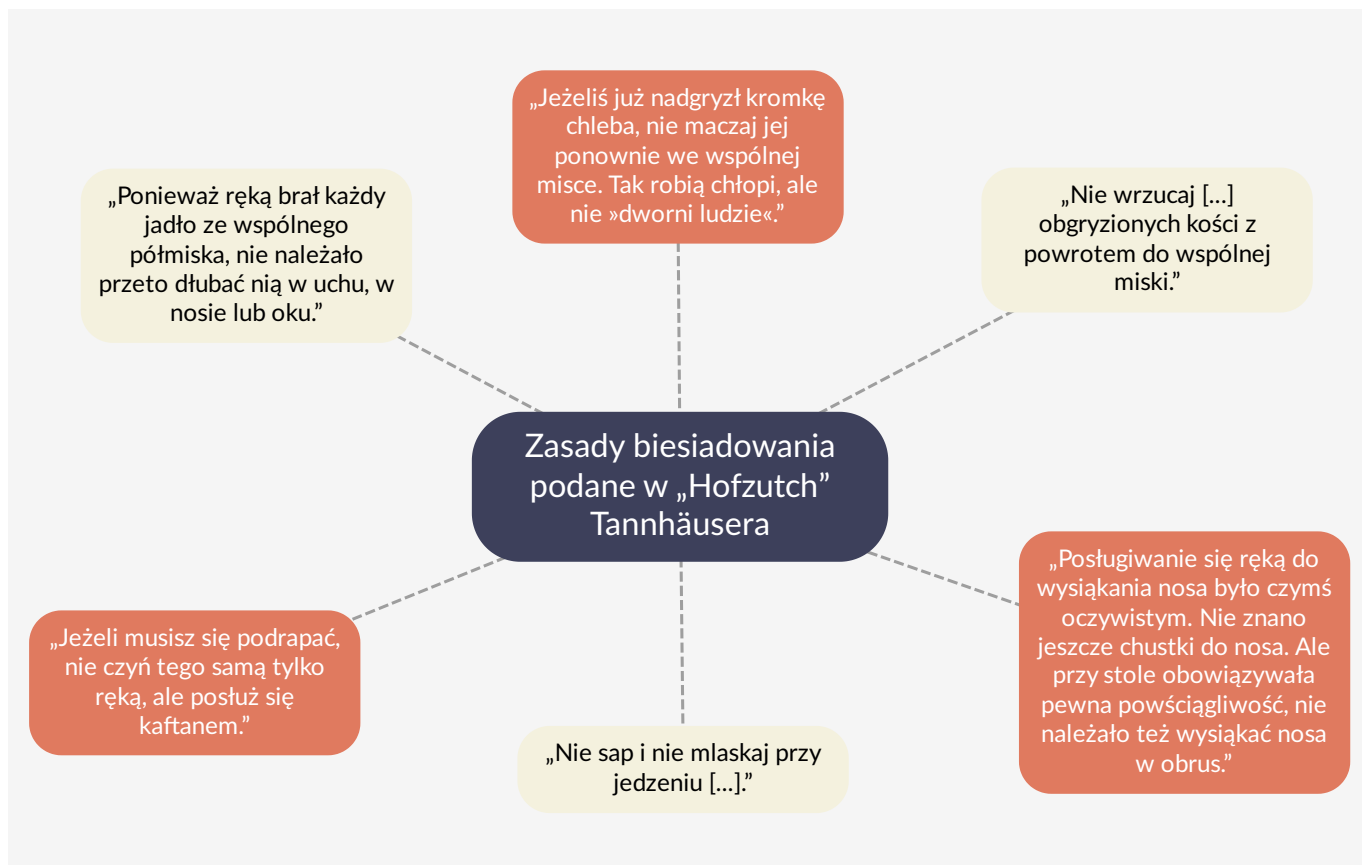

Rękopis wiersza *O zachowaniu się przy stole*
Przeława Słoty z ok. 1413–1414
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

“ Kiedy zaś chleba nadgryzają,
Ktoś znów do misy kromkę wtyka
Podług chłopskiego obyczaju;
Gładki szpetoty tej unika.

Cytat za: Norbert Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, przeł. Tadeusz Zabłudowski, Warszawa 1980, s. 80.

W *Hofzucht* znalazł się szereg zakazów i nakazów, które obowiązywały biesiadującego rycerza.

Źródło: Norbert Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, przeł. T. Zabłudowski, Warszawa 1980, s. 80–81.

***Wiersz o zachowaniu się przy stole* – polski podręcznik biesiadowania**

W polskim piśmiennictwie średniowiecznym znajdują się dzieła pouczające, jak trzeba zachowywać się podczas uczty. Należy do nich wierszowany utwór zaczynający się od słów: „Gospodnie, da mi to wiedzieć...”, a nazywany *Wierszem o zachowaniu się przy stole* albo *Wierszem Słoty o chlebowym stole*.

Autorstwo tego tekstu nie jest ostatecznie ustalone¹, ale historycy literatury zgadzają się, że

Teresa Michałowska

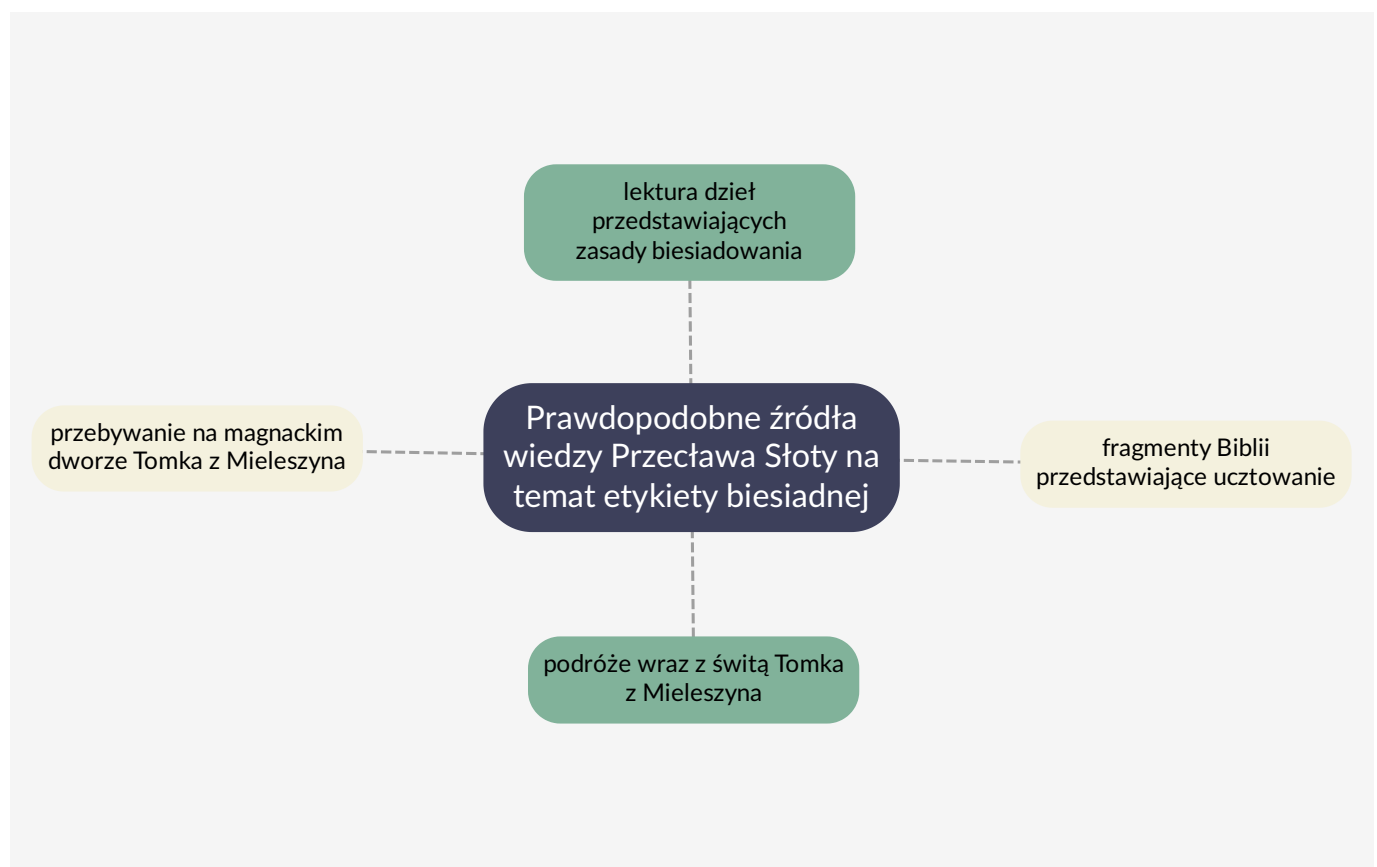
Średniowiecze

miałby [on] być tożsamy z Przecławem Słotą z Gosławic (zm. przed 28 I 1420), synem Floriana, przedstawiciela typowej szlachty zaściankowej z przełomu XIV i XV wieku. Przyszły poeta przed r. 1397/8 trafił na dwór ówczesnego podczaszego krakowskiego, Tomka z Wieleszyna, potomka możnej i piastującej wysokie urzędy rodziny małopolskiej. Kiedy jego protektor z mianowania króla Władysława

Jagiello został starostą generalnym wielkopolskim, ściągnął Przecława Słotę do Poznania, dając mu stanowisko burgrabiego [...]. Wiele danych wskazuje na to, że [Przecław] pozostawał w ścisłym związku nie tylko z dworem, ale i osobiście z Tomkiem, odbywając z nim zapewne dość liczne podróże [...], ale w r. 1402 wrócił do Gosławic. Pięć lat później odnajdujemy go znów na poznańskim dworze protektora, skąd zapewne wyjechał razem z nim na Litwę [...]. Przypuszczalnie pozostawał w otoczeniu magnata aż do jego śmierci w lecie 1409 roku, po czym wrócił w strony rodzinne.

Źródło: Teresa Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1995, s. 529.

Uczestnictwo w życiu dworskim to tylko jedno ze źródeł wiedzy autora wiersza *O zachowaniu się przy stole* na temat tego, jak powinno się ucztować.

Poemat Słoty przeznaczony był do solowej [melorecytacji](#) skierowanej do grona słuchaczy – można to rozpoznać po:

- licznych apostrofach
- wypowiedaniu się we własnym imieniu
- bardzo zbliżonej długości poszczególnych wersów (od 7 do 9 sylab)

- pokrywaniu się (w wielu miejscach utworu) rozmiaru wersu z długością zdania.

Wzorce i antywzorce w Wierszu o zachowaniu się przy stole

Autor *Wiersza o zachowaniu się przy stole* opisał w swoim dziele nie tylko te zachowania, które zalecał. Sporo miejsca poświęcił też antywzorcowi szlachetnego biesiadnika.

((Jacek Sokolski

Uwagi o antywzorcach zachowań biesiadnych w literaturze staropolskiej

Autor w miarę konsekwentnie przypisuje nieokrzesanemu uczestnikowi uczyty cechy typowo zwierzęce. Już na samym początku porównuje go do wołu, zwierzęcia bardzo pożytecznego i pracowitego, w powszechnym przekonaniu jednak niezbyt rozgarniętego [...] O takim wyborze przedmiotu porównania mogły też zdecydować inne względy. Istniało średniowieczne łacińskie przysłowie: „Linguam taurus habet, quamvis non multa loquatur”, mające i swoje późne polskie odpowiedniki w rodzaju „Wół ma długi ozór, a nic nie mówi”. Mógł zatem oznaczać biesiadnika, któremu zupełnie obca była sztuka dwornej konwersacji tak wysoko ceniona w rycerskich i arystokratycznych kręgach na zachodzie Europy. Za taką interpretacją przemawiałoby również następne porównanie owego prostaka do kołka wetkniętego w ziemię.

Drugie zwierzęce porównanie pojawia się [...] w formie nieco bardziej zakamuflowanej, jako swoista figura [...] zestawiająca łakomego uczestnika uczyty z usiłującym wepchnąć pysk do garnca z miodem niedźwiedzia, czy jak go jeszcze w szesnastym wieku nazywano, miedźwiedzia:

A grabi się w misę przod,
Iż mu miedźwo jako miod...

Dla reprezentującego dworsko-rycerski punkt widzenia autora podobnie uwłaczający charakter miało zresztą również porównanie

nieświadomego zasad dobrego wychowania łakomczucha z tym, „co motyką robi”, a więc z chłopem. Sportretowany przez Słotę antybiesiadnik siada do stołu wyłącznie po to, by jak zwierzę zaspokoić głód. Nie udziela się towarzysko, stara się zająć możliwie „wysokie” miejsce za stołem, zaś intelektem posługuje się tylko po to, by przechytrzywszy innych uczestników uczyty, dotrzeć możliwie szybko do „kęsa lubego”.

Źródło: Jacek Sokolski, *Uwagi o antywzorcach zachowań biesiadnych w literaturze staropolskiej*, [w:] *Smak biesiady. Antropologiczne szkice o kulturze szlacheckiej i współczesnej*, red. J. Eichstaedt, Ożarów 2000, s. 53–55.

Słownik

melorecytacja

melodeklamacja, wygłoszenie utworu literackiego z akompaniamentem muzyki

pareneza

(gr. *paráinēsis* – zachęcanie) pouczanie, rada; twórczość o charakterze dydaktycznym

piśmiennictwo parenetyczne

utwory upowszechniające wzorce osobowe, pouczające

recytatyw

(wł. *recitativo*) – solowa forma wokalna podobna do deklamacji

savoir-vivre

(fr. *savoir* – wiedzieć, znać; *vivre* – żyć) – ogłada, dobre maniery, znajomość i umiejętność stosowania obowiązujących form towarzyskich oraz reguł grzeczności funkcjonujących w danej grupie

Prezentacja TED

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem prof. Pawła Stępnia na temat pieśni *Słoty o chlebowym stole*. Na podstawie tej opowieści zredaguj notatkę na temat różnic w obyczajowości biesiadnej między średniowieczem a następnymi epokami.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DB1rZmoGU>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Kultura biesiadna w pieśni Słoty o chlebowym stole*.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, czego możemy się dowiedzieć z pieśni Słoty o kulturze rycerskiej?
Scharakteryzuj ten wzorzec osobowy, odwołując się do treści wykładu oraz swojej wiedzy o kulturze średniowiecza.

Sprawdź się

Tekst do ćwiczeń

“ *Wiersz Słoty o chlebowym stole*

Gospodnie, da mi¹ to wiedzieć,
Bych² mógł o tem cso³ powiedzieć,
O chlebowem stole⁴.
Zgarnie na się wszystko pole⁵,
Cso w stodole i w tobole,
Csole się na niwie zwięże⁶,
To wszystko na stole leże⁷.
Przetoć stoł wieliki świeboda⁸:
Staje na nim piwo i woda,
I k temu mięso i chleb,
I wiele jinych potrzeb,
Podług dostatka tego,
Ktole⁹ może dostać czego.
Z jutra¹⁰ wiesioł nikt nie będzie,
Aliż¹¹ gdy za stołem siędzie,
Toż wszego myślenia zbędzie¹².
A ma z pokojem sieść,
A przy tem się ma najeść.
A mnogi jidzie za stoł,
Siędzie za nim jako woł,
Jakoby w ziemię wetknął koł.
Nie ma talerza karmieniu swemu,
Eżby¹³ ji ukroił drugiemu,
A grabi się w misę przod¹⁴,
Iż mu miedźwno¹⁵ jako miód -
Bogdaj mu zaległ usta wrzod!
A je s mnogą twarzą cudną¹⁶,

A będzie mieć rękę brudną,
Ana¹⁷ też ma k niemu rzecz¹⁸ obłudną.
A pełną misę nadrobi
Jako on, cso motyką robi.
Sięga w misę prze drugiego,
Szukaję¹⁹ kęsa lubego,
Niedostojen nics dobrego.
Ano wždy widzą, gdzie csny²⁰ siedzi,
Každy ji sługa nawiedzi²¹,
Wszytko jego dobre sprawia²²,
Lepsze misy przedeń stawia.
Mnodzy na tem nics nie dadzą²³,
Siędzie, gdzie go nie posadzą;
Chce się sam posadzić wyżej,
Potem siędzie wielmi²⁴ niżej.
Mnogi jeszcze przed dźwirzmi²⁵ będzie,
Cso na jego miasto²⁶ siędzie,
An²⁷ mu ma przez dzięki²⁸ wstać;
Lepiej by tego niechać.
Jest mnogi ubogi pan,
Cso będzie książętom znan
I za dobrego wezwan²⁹.
Ten ma z prawem³⁰ wyżej sieść,
Ma nań każdy włożyć cześć³¹;
Nie może być panic taki,
Musi ji w tem poczcic³² wszelki.
Bo czego nie wie doma³³ chowany,
To mu powie jeżdżały³⁴.
U wody się poczyna cześć³⁵:
Drzewiej³⁶ niż gdy siędą jeść,
Tedy ją na ręce dają,
Tu się więc starszy poznają,
Przy tem się k stołu sadzają.

Panny, na to się trzymajcie,
Małe kęsy przed się³⁷ krajcie,
Ukrawaj często, a mało,
A jedz, byleć się jedno³⁸ chciało.
Tako panna, jako pani
Ma to wiedzieć, cso się gani,
Lecz rycerz albo panosza³⁹
Czci żeńską twarz – toć przysłusza⁴⁰.
Czso masz na stole lepszego przed sobą,
Czci ją, iżby żyła z tobą⁴¹.
Bo ktoć je chce sobie zachować⁴²,
Będą ji wszystkie⁴³ miłować
I kromie oczu⁴⁴ dziękować.
Boć jest korona⁴⁵ czsna pani,
Przepaść by mu⁴⁶, kto ją gani!
Ot Matki Boże tę moc mają,
Iż przeciw jim⁴⁷ książęta wstają
I wielką jim chwałę dają.
Ja was chwałę, panny, panie,
Iż przed wami niczs lepszego nie⁴⁸.
Za to się ma każdy wziąć,
Otłóżywszy jedno swać⁴⁹.
Mnodzy za to⁵⁰ niczs nie dbają,
Iż jim o czci powiedają,
Przy tem mnogiego ruszają⁵¹:
Kogo podle⁵² siebie ma,
Tego z rzeczą nagaba⁵³,
Nie chce dobrej mowy dbać⁵⁴,
Ni je⁵⁵ da drugiemu słuchać.
Ktokoli⁵⁶ czci żeńską twarz,
Matko Boża, ji tym odarz⁵⁷:
Przymi ji za sługę swego,
Schowaj grzecha śmiertnego

I też skończenia nagłego.
Boć paniami stoi wiesiele,
Jego jest na świecie wiele,
I ot nich wszystko dobroć mamy,
Jedno na to sami dbajmy.
I toć są źli, czso jim szkodzą,
Bo nas ku wszej czci przywodzą.
Kto nie wie, przecz⁵⁸ by to było,
Ja mu powiem, ac mu miło⁵⁹:
Ktokoli czsna⁶⁰ matkę ma,
Z niej⁶¹ wszystko cześć otrzyma,
Prze nie⁶² mu nikt nie nagani⁶³,
Tęć ma moc każda czsna pani.
Przetoż je nam chwalić słusza⁶⁴,
W kiem-jeść-koli⁶⁵ dobra dusza.
Przymicie to powiedanie
Przed waszę cześć⁶⁶, panny, panie!
Też, miły Gospodnie moj,
Słota, grzeszny sługa twoj,
Prosi za to⁶⁷ Twojej Miłości⁶⁸,
Udziel nam wszem swej radości!
Amen.

Źródło: *Wiersz Słoty o chlebowym stole*, [w:] Wojciech R. Rzepka, Wiesław Wydra, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław 1984, s. 285–287.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawne odpowiedzi. O tym, że utwór Słoty był melorecytacją przeznaczoną do wygłoszenia w trakcie biesiady, świadczą:

☐ apostrofa do Maryi

☐ bezpośrednie zwroty do odbiorców

☐ podjęcie motywu obyczajów związanych z ucztowaniem

☐ używanie form gramatycznych pierwszej osoby liczby pojedynczej

☐ używanie licznych epitetów

☐ krytyka pewnych zachowań

☐ apostrofy do Boga

Ćwiczenie 2

Dzieło Słoty można podzielić na część poświęconą zasadom biesiadowania oraz część wychwalającą kobiety. Jednak kompozycja jest bardziej skomplikowana. Ułóż podane poniżej określenia, wskazujące na tematykę poszczególnych części utworu, w kolejności, w jakiej występują w *Wierszu o zachowaniu się przy stole*:

zasady dwornego zachowania się podczas ucztowania

biesiada to sposób na zapomnienie o troskach

zasady obmywania rąk przed ucztowaniem

inwokacja do Boga

sposób prowadzenia rozmów w trakcie biesiady

reguły dotyczące zajmowania miejsca za stołem

przedstawienie się autora

zachowanie się mężczyzn wobec kobiet podczas uczy

Ćwiczenie 3

Kompozycję *Wiersza o zachowaniu się przy stole* można określić jako klamrową. Wyjaśnij, w czym to znajduje uzasadnienie.

Dopasuj cytaty opisujące właściwe i niewłaściwe zachowanie przy stole.

Właściwe zachowanie przy stole

„A grabi się w misę przód”

„Panny, na to się trzymajcie,
Małe kęsy przed się krajcie,”

Niewłaściwe zachowanie przy stole

„Ukrawaj często, a mało,
A jedz, byleć się jedno chciało”

„Siędzie za nim jako woł,
Jakoby w ziemię wetknął koł”

„Jest mnogi ubogi pan,
Cso będzie książętom znan
I za dobrego wezwani
Ten ma z prawem wyżej sieść”

„Kogo podle siebie ma,
Tego z rzeczą nagaba,
Nie chce dobrej mowy dbać
Ni je da drugiemu słuchać”.

„Jako on, cso motyką robi.
Sięga w misę prze drugiego
Szukaję kęsa lubego”

„Siędzie, gdzie go nie posadzą;
Chce się sam posadzić wyżej,
Potem siędzie wielmi niżej”.

„U wody poczyna się cześć”

„Lecz rycerz albo panosza
Czci żeńską twarz – toć
przystusza.
Czso masz na stole lepszego
przed sobą,
Czci ją, iżby żyła z tobą”.

Ćwiczenie 5

Słota nakazuje zachowanie szacunku wobec kobiet. Odpowiedz na pytanie, co motywuje takie zachowanie? Własnymi słowami przedstaw dwie przyczyny kurtuazji w stosunku do kobiet.

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, w jaki sposób uczestnik ucztę ma objawiać swój szacunek dla kobiet.

Ćwiczenie 7

W krótkim tekście wyjaśnij, jak autor *Wiersza o zachowaniu się przy stole* argumentuje konieczność okazywania szacunku matce.

Ćwiczenie 8

Napisz liczący co najmniej 60 słów tekst, w którym wyjaśnisz, w jakiej atmosferze powinna odbywać się ucztę. W swoim tekście koniecznie przywołaj co najmniej jeden cytat z *Wiersza o zachowaniu się przy stole*.

Praca domowa

Ułóż przemówienie, w którym zawrzesz pouczenia dotyczące zachowania się przy stole. Koniecznie wykorzystaj *Wiersz o zachowaniu się przy stole* oraz zamieszczony poniżej fragment pracy Norberta Elias *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*.

Twoje przemówienie ma być skierowane albo do mężczyzn, albo do kobiet.

((Norbert Elias

Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu

Jest to więc przed wszystkim przepis nakazujący odmawianie przed posiłkiem modlitwy [...]. Powtarza się ciągle pouczenie, że należy siadać na miejscu wskazanym, albo też że nie wolno przy stole dłużyć w nosie czy w uchu. Nie rozkładaj się łokciami na stole, napomina się często. Miej wesołą minę. Nie mów zbyt wiele. Bardzo często przypomina się, że nie przystoi się drapać i że nie wypada rzucać się od razu łapczywie na jedzenie. Nie należy również wkładać z powrotem do wspólnej miski kęsa, który się już miało w ustach [...]. Nie mniej często przypomina się, że przed posiłkiem należy myć ręce, jak również zwraca się uwagę, że nie zanurza się kęsa w solniczce. I wciąż się też napomina: Nie dłużyć nożem w zębach. Nie spluwaj ani na stół, ani pod stół. Nie domagaj się powtórnie dania z półmiska, który już wyniesiono. [...] Wytrzymaj sobie usta, zanim zaczniesz pić. Nie mów nic złego o potrawach ani też nie wypowiadaj uwag, które mogłyby kogoś urazić. Gdyż zamoczył chleb w winie, wypij je do końca albo wylej resztę. Nie częstuj innych resztą swojej zupy ani chlebem, który już nadgryzłeś. Nie wysiąkaj nosa zbyt głośno. Nie zasypiaj przy stole.

Źródło: Norbert Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, tłum. T. Zabłudowski, Warszawa 1980, s. 83–84.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: *O zachowaniu się przy stole* – średniowieczny podręcznik savoir-vivre'u

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów* cz. II oraz *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, *Zemsty* Aleksandra Fredry, *Balladyny* Juliusza Słowackiego;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej,

z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- dokona analizy wiersza Słoty *O zachowaniu się przy stole*, aby ustalić, jakie zachowania biesiadników zostały ocenione krytycznie;
- wykaże, że tekst Słoty ma charakter melorecytatywu;
- wyjaśni, dlaczego – według Słoty – należy się szacunek kobietom;
- napisze tekst, w którym wyjaśnisz, w jaki sposób uczestnicy uczyty mają okazywać szacunek kobietom.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- metoda kosza i walizki.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zastanawiają się, czym jest savoir-vivre. Jakie zasady są związane z tym pojęciem? Co świadczy o tym, że nasze zachowanie przy stole jest właściwe?

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie związane z tematem lekcji: Jakie zasady są związane z savoir-vivrem? Co świadczy o tym, że nasze zachowanie przy stole jest właściwe? Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Uczniowie podają własne propozycje. Każda z nich zostaje zapisana przez moderatora. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Na tablicy zostają tylko te, które się nie powielają i które zostały przez uczniów uznane za właściwe odpowiedzi.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki.

2. Uczniowie zapoznają się z wykładem prof. Pawła Stępnia na temat pieśni Słoty o chlebowym stole. Na podstawie tej opowieści redagują w parach notatkę na temat różnic w obyczajowości biesiadnej między średniowieczem a następnymi epokami. Jeżeli starczy czasu, ćwiczenie to może przybrać formę plakatu.
3. Dyskusja. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań, które zadaje uczniom: Czego możemy się dowiedzieć z pieśni Słoty o kulturze rycerskiej? Jaki wzorzec osobowy wyłania się z pieśni?
Uczniowie udzielają odpowiedzi na postawione pytania i podsumowują rozmowę.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie w zespołach kilkusobowych wspólnie rozwiązują ćwiczenia. Omawiają odpowiedzi na forum klasy.
2. Nauczyciel zawiesza na tablicy dwa plakaty z narysowanym koszem i walizką. Rozdaje uczniom po dwie karteczki samoprzylepne. Prosi, aby uczniowie zapisali na jednej z nich, przemyślenia, które zabiorą z sobą po zajęciach; na drugiej to, czego nie akceptują. Jedna osoba odczytuje zapisy zamieszczone przy walizce i koszu.
3. Nauczyciel odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu.

Praca domowa:

1. Praca domowa z e-materiału: Ułóż przemówienie, w którym zawrzesz pouczenia dotyczące zachowania się przy stole. Koniecznie wykorzystaj *Wiersz o zachowaniu się przy stole* oraz zamieszczony w sekcji „Sprawdź się” fragment pracy Norberta Eliasa *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*.
Twoje przemówienie ma być skierowane albo do mężczyzn, albo do kobiet.

Materiały pomocnicze:

- *Sztuka kulinarna w średniowieczu. Krótka historia potraw i diet mieszkańców średniowiecznych miast*, [w:] *Vade nobiscum. Materiały studenckiego koła naukowego historyków Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2014.
- Norbert Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, przeł. Tadeusz Zabłudowski, Warszawa 1980.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Prezentacja TED”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.